

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

УДК 343.51

*В.Т. БІЛОУС, канд. наук з держ. управління, проф.,
В.А. НЕКРАСОВ, канд. юрид. наук,
Г.М. БІРЮКОВ, канд. юрид. наук, доц.*

Академії державної податкової служби України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ «БРУДНИХ» ГРОШЕЙ

Проаналізовано стан та заходи України у боротьби проти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Проникнення коштів, одержаних злочинним шляхом, у легальну (офіційну) економіку призводить до її криміналізації, підпорядкування економічних важелів та політичної влади злочинним угрупованням, сприяє поширенню останніх у міждержавному просторі та становить загрозу національній та економічній безпеці усіх країн світу. Особливо це стало помітним у зв'язку із суттєвим зростанням наркобізнесу і використанням отриманих від вчинення цього виду злочину величезних нарकोприбутків. Міжнародна спільнота, зважаючи на зазначену ситуацію у державі, віднесла Україну до зони підвищеного ризику щодо інвестицій, що не дозволяє додатково стимулювати економічний розвиток.

За різними оцінками у світі щороку відмивається близько 1,5 трлн. дол. США [1, с.4], а починаючи з 1991 року, загальна сума незаконно вивезених з України капіталів становить понад 25 млрд. доларів США. Кошти, що вивозяться з України, переводяться до фінансових інституцій країн СНД, прибалтійських держав, Австрії, Німеччини, Швейцарії, Великобританії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Кіпру, США та інших офшорних зон. В Україну вони найчастіше не повертаються, а ті, що повертаються, виступають як інвестиції у приватні підприємства, переводяться на банківські рахунки та витрачаються на придбання нерухомості [2, с.151].

Проблема відмивання брудних грошей привертає до себе найбільшу увагу, якщо вона пов'язана з легалізацією доходів, одержаних від незаконного обігу наркотиків та вчинених фінансових злочинів. Відмивання грошей – це сленговий вираз, який означає інвестування або перерахунок грошових коштів, зароблених злочинними операціями, з метою схову джерел їх отримання. На думку В. Жвалюка, існують дві причини, за якими злочинцям

будь-якого роду, від біржових шахраїв і розкрадачів майна компанії до осіб, які займаються наркобізнесом чи контрабандою, потрібно відмити гроші. Перша причина – сам грошовий слід може стати доказом проти порушників; друга – кошти самі можуть слугувати об'єктом розслідування і порушення кримінальної справи [1]. На наш погляд, існує третя, найвагоміша причина: кошти як предмет не задовольняють будь-які потреби людини, цінністю їх є еквівалентна значущість, яка тільки у легальних суспільних відносинах може задовольнити ці потреби.

Проникнення, а потім і насичення «брудними» грошима законного фінансового обороту є серйозною загрозою економічній безпеці та політичній стабільності будь-якої держави. Розвиток процесів легалізації доходів від індустрії наркобізнесу, кримінального бізнесу в цілому, вже призводить до цілого ряду негативних наслідків:

- помилок в економічній політиці у зв'язку з неточностями у вимірюванні статистичних даних у національних рахунках;
- нестабільності курсу обміну та банківських ставок у зв'язку з непередбаченими трансграничними трансфертами засобів;
- зниження збору податків і виділення засобів на державні суспільні витрати внаслідок приховування зведень про доходи;
- неправильного розподілу ресурсів у зв'язку з перекручуванням вартості активів і товарів;
- банкрутства банківських структур у зв'язку з масовим вилученням внесків клієнтами, не впевнених у законності фінансової діяльності кредитних організацій;
- збільшення залежності державного бюджету від «брудних» грошей в умовах спаду активності національ-

ної товарної економіки;

- розширення і зміцнення економічної та технологічної бази організованої злочинної діяльності [3, с.14].

Цьому негативному явищу, безумовно, сприяють певні умови, які складаються у суспільстві. Слід погодитись з Б С Болотським та ін., що залежно від інтенсивності впливу на процес легалізації доходів ці суспільні явища та процеси доцільно поділити на дві групи:

1) детермінанти загального характеру, що опосередковано впливають на сферу легалізації незаконних доходів;

2) детермінанти спеціального характеру, що безпосередньо впливають на сферу легалізації незаконних доходів

Серед причин і умов *загального характеру* необхідно виділити:

- процеси руйнування історично сформованих систем соціальних орієнтирів, що визначали пріоритет моральних цінностей над матеріальними;

- втрату єдиної правоохоронної системи на пострадянському просторі, внаслідок чого особи, які скоюють злочини, пов'язані з відмиванням доходів, займаються своєю злочинною діяльністю в одних країнах, а потім знаходять надійний притулок від покарання у своїх державах;

- відсутність знову виробленої суспільством системи захисту гуманних соціальних пріоритетів і орієнтирів у щоденній життєдіяльності;

- активне впровадження у свідомість людей уявлення про гроші як вищої соціальної цінності та основу для досягнення успіху;

- інтенсивне скорочення сфери правової інформованості населення та поширення правового нігілізму. Ці процеси торкнулися також працівників правоохоронних органів різних держав;

- пропаганду культу збагачення будь-якими, у тому числі кримінальними, засобами. За даними респондентів, злочинні співтовариства впроваджують для насадження подібного світогляду свою агентуру, наприклад, у фінансові підприємства, засоби масової інформації, державні установи;

- ігнорування історичного досвіду закордонних країн, що раніше від держав СНД пройшли початковий етап розвитку і становлення ринкових відносин. Фактичне відмовлення від використання розроблених і апробованих на практиці інших держав механізмів протидії злочинності в умовах розвитку ринку;

- інтенсивне розширення сектора "тіньової" економіки, що є найбільшим джерелом доходів, отриманих незаконним шляхом, і починає поширюватися за межі держави. Так, за наявними даними, тільки у Берліні злочинними співтовариствами з Росії, України, Грузії було створено понад 350 комерційних фірм з дуже сумнівною репутацією;

- розростання організованої злочинності до стану, коли легалізація доходів перетворюється у щоденний

спосіб функціонування кримінальної індустрії;

- недоліки правового регулювання фінансової і господарської діяльності, що дозволяє використовувати прогалини у праві чи недосконалої закону для отримання необґрунтованих доходів;

- активне лобіювання у державних структурах інтересів лідерів злочинних співтовариств і несумлінних підприємців.

До детермінантів спеціального характеру, що безпосередньо впливають на сферу легалізації доходів, фахівці віднесли:

- відсутність у більшості держав-членів СНД цільового законодавства щодо комплексного рішення проблем протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом;

- відсутність спеціалізованих внутрішньодержавних організаційних структур, покликаних здійснювати координацію діяльності по боротьбі з легалізацією незаконних доходів;

- транснаціоналізацію процесу легалізації незаконних доходів, що викликана інтеграцією ринків і об'єднанням зусиль одержувачів незаконних доходів на міжнародно-му рівні;

- відсутність системи національних процесуальних норм для повного правового забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві;

- високу корумпованість банківських службовців і державних чиновників;

- безперешкодну можливість для створення банку (підприємства) з незначним початковим капіталом або без декларування наявного великого капіталу;

- слабкий професійний потенціал співробітників правоохоронних органів, покликаних протистояти фінансовим злочинам;

- недостатня міжвідомча взаємодія правоохоронних органів на внутрішньодержавному і міждержавному рівнях;

- нечіткість виконання правил регулювання порядку проведення операцій з коштами чи іншим майном за кордоном [3, с.32-39].

Інакше кажучи, ослаблення потенціалу національної і міждержавної економіки, правоохоронного контролю над законністю економічної діяльності, призвели до виникнення факторів, які сприяють відмиванню грошей, набутих у сфері індустрії наркобізнесу.

Ретельне вивчення криміногенної ситуації в Україні та в інших державах, дозволило нам окреслити деякі риси стосовно таких злочинів, які потребують обліку під час здійснення заходів щодо протидії цьому явищу. До них ми віднесли:

- значне накопичення грошових коштів (у більшості випадках готівки), що дає можливість підкуповувати чиновників правоохоронних структур;

- використання і просування корумпованих державних чиновників на одержання посадового положення, що згодом дозволяє перешкоджати викриттю осіб, які

скоюють дані злочини, і виконанню правосуддя, а відповідно впливає на небажання останніх у реалізації державних програм боротьби з правопорушеннями у цій галузі, що, відповідно, робить недієвими та мають декларативний характер;

- транснаціональний характер такої злочинності, що дає можливість використовувати неврегульованість законодавства, а відповідно знижує ефективність взаємодії як правоохоронних структур, так і інших державних інститутів, на які законом покладені ці функції (відсутність законодавства, яке передбачає відповідальність за такі дії або створює сприятливі умови для таких правопорушень (офшорні зони, "райські гавані" тощо);

- ступінь освіти, професійної підготовки суб'єктів злочину, особливо на стадії легалізації грошових коштів та інше.

Можливість за короткий термін отримати надприбутки, а відповідно, неспроможність в існуючих умовах із боку правоохоронних органів протидіяти цьому явищу, робить злочинну діяльність, пов'язану з легалізацією брудних грошей, дуже "вигідною" і, таким чином, привабливою, створює підґрунтя для майбутніх спільників, породжує думку безкарності.

Відмивання грошей – це кінцевий етап перетворення злочинності у високоприбуткове й ефективне виробництво, у ході якого відбувається протиправна і шкідлива для країни концентрація економічної, а за нею, і політичної влади в руках неконтрольованої суспільством групи осіб. Дозволити обіг "брудних" грошей – означає зробити вигідним торгівлю наркотиками, ухилення від податків, проституцію, шантаж, хабарництво, бандитизм і розбій, інші види протиправної громадської поведінки [2, с.54].

Для початку представникові кримінального капіталу необхідно ввести прибуток у фінансову систему. Це можна здійснити таким чином:

- помістити гроші так, щоб вони не підлягали оподаткуванню, а потім їх використовувати;

- розміняти дрібні грошові купюри на великі,

- замінити валюту на прості чеки;

- через обмін валюти (конвертувати американські долари на прийнятну валюту);

- конвертувати валюту, що може бути ідентифікована відповідними органами, на ту, яка не може бути впізнана;

- придбати на нелегальні доходи колекційні предмети (золото, срібло, картини, а також раритетні вироби) чи нерухомість, просто сховати ці гроші;

- придбати товари, транспортні засоби (машини, яхти) чи використати ці гроші на інші злочинні операції (незаконний обіг наркотиків, тероризм);

- через контрабандний вивіз коштів із країни та ін.

Потім ці суми акумулюються на банківських рахунках в інших місцях. Після вкорінення у фінансову систему починається другий етап - так зване "нашаровування". На даному етапі кримінальний еле-

мент вдається до різних конверсійних операцій і переміщення коштів для максимального віддалення їх від джерела. Кошти проходять за інвестиційними угодами чи за угодами купівлі-продажу або їх можуть просто неодноразово "проганяти" транзитом через різні рахунки, щоб на останньому етапі гроші, "втративши історію" і придбавши нову легенду, могли перейти у стадію інтеграції - реінвестування в легальну економіку. За них купується нерухомість, підприємства і дороге майно.

На основі вищеведеного, можна зробити висновок, що у процесі легалізації доходів від індустрії наркобізнесу та інших злочинів виділяють три стадії, які можуть замінювати одна одну, це:

- розміщення (вкладення) готівки у звичайний кругообіг коштів;

- маскування (укриття слідів і шляхів поширення) чи обіг готівки;

- інтеграція (повернення і легалізація "відмитих" грошей).

На нашу думку, буде корисно коротко охарактеризувати їх у статті, враховуючи останні рекомендації фахівців різних держав, а також експертів ООН і МОКІ/ІНТЕРПОЛ.

Розміщення готівки у звичайний кругообіг коштів.

Первісне проникнення наркогрошей в економічну систему має на меті звільнення власника великих сум від готівки і розміщення цієї валюти (національної або іноземної) у грошовий обіг для наступної стадії. На ній злочинці рятуються від великого накопичення ліквідних засобів, переважно розміщуючи готівку в різних фінансових інститутах, з яких вона може бути переведена у формі депозитів через електронні платежі у різні країни за дуже короткий термін. Для внесення депозитів злочинці використовують осіб, які знаходяться поза підозрою.

Перша стадія "відмивання" грошей містить у собі фізичне переміщення грошей (нааявних) за кордон, в основному, в країні з порівняно ліберальним фінансовим і банківським законодавством (так звані "податкові гавані" і офшорні юрисдикції, яких сьогодні більше 70). Подібним чином гроші контрабандою переправляються за кордон і депозитуються у фінансові інститути, що готові співпрацювати, і лише потім вливаються у кругообіг фінансової системи. Професійні злочинці діють на міжнародному рівні не тільки тому, що прагнуть заволодіти усе більш масштабними ринками. Ризик бути пійманими зменшується через серйозні проблеми між правоохоронними органами багатьох країн і через відсутність правової бази. Тому національні кордони є елементом, що скоріше сприяє, ніж перешкоджає безкарному "відмиванню" грошей. Використовуючи прогалани в міжнародному законодавстві, окремі злочинці і кримінальні групи (число тих і інших постійно зростає) здійснюють незаконну діяльність на глобальних ринках і втягують у міжнародне "відмивання" грошей. Для легалізації кримінального прибутку вони вибирають більш слабку ланку в ланцюзі, тобто країну, де дотримання банків-

ської таємниці найбільш суворе, а нагляд за банківською діяльністю найменш ефективний чи взагалі відсутній. Як правило, уряди зазначених країн, зацікавлених у міжнародному співробітництві й інвестиціях, не звертають уваги на походження капіталу, що вливається в їхню фінансову систему. Таким чином, "відмиті" гроші проникають на міжнародні фінансові ринки. "Брудна" готівка нерідко змішується з легальними доходами, отриманими в результаті звичайної ділової активності, і декларуються як "чисті" гроші. У подібних випадках злочинці часто керують підприємствами, що торгують чи роблять послуги за готівку (наприклад, ресторани чи супермаркети). Дохід, отриманий від таких підприємств, змішується з "брудними" грошима і депозитується на банківські рахунки без будь-яких підозр.

Маскування чи обіг готівки – це серія фінансових операцій, призначених для приховування джерела походження грошей. Після проникнення незаконно отриманих грошей у міжнародний грошовий кругообіг вони продовжують свій рух в основному через кордони. Мета названих дій – приховати сліди походження грошей, знищити докази на передодні можливого розслідування. Для цього гроші регулярно у формі електронних платежів переводяться на різні рахунки у країнах із суворим дотриманням банківської таємниці чи на рахунки фіктивних фірм. Потім зазначені міжнародні фірми роблять численні фіктивні трансакції. У процесі індивідуальних переказів нелегальні доходи змішуються з мільярдами сумами, що легально переводяться банками усього світу (на міжнародному фінансовому ринку щодня циркулює 1 трильйон доларів США).

Інтеграція чи повернення і легалізація "відмитих" грошей є кінцевою стадією. На цьому етапі кошти цілком асимілюються у легальну економічну систему, де можуть бути використані для будь-яких інших цілей. Таким чином, створюється враження про їхнє законне походження у результаті законної ділової активності.

Після подібної багатоголової комбінації з'являється можливість вільно використовувати "відмиті" гроші.

Відповідно до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Віденської конвенції 1988 року) та прийнятої Радою Європи Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Групою з розроблення фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) підготовлено 40 рекомендацій, які Кабінет Міністрів та Національний банк України постановою від 28.08.2001 р., № 1124 довели до керівництва у роботі органів виконавчої влади, банківських та інших фінансових установ.

Розглянемо основні положення Конвенції, що встановлює методи і форми взаємодії європейських країн у боротьбі зі злочинними капіталами. Відповідно до них кожна держава-учасник угоди (Сторона) бере на себе зобов'язання здійснювати заходи щодо боротьби з

"брудними" капіталами як на національному, так і на міжнародному рівнях. На національному рівні Сторони зобов'язуються вживати законодавчих та інших необхідних заходів, які дадуть змогу:

- класифікувати правопорушення, пов'язані з відмиванням грошей, як карний злочин відповідно до внутрішнього права;
- здійснювати конфіскаційні процедури;
- провадити заходи щодо попереднього розслідування і попередження правопорушень у цій сфері;
- закріпити повноваження і сформувати спеціальні прийоми розслідування;
- передбачати правовий захист осіб, які підпадають під дію перерахованих заходів.

До правопорушень, пов'язаних із відмиванням коштів, належать:

- конверсія або передача матеріальних цінностей, що є прибутком, отриманим внаслідок злочину, з метою приховування їх незаконного походження або допомоги будь-якій особі, задіяній у вчиненні правопорушення, уникнути юридичних наслідків цих дій;
- приховування або перекручування походження, розміщення, руху або справжньої приналежності матеріальних цінностей, отриманих злочинним шляхом;
- придбання, володіння або використання матеріальних цінностей, які на момент одержання були прибутком, отриманим злочинним шляхом;
- участь в одному із правопорушень, визначених вище, або в будь-якій асоціації, спілці, замаху або співучасті шляхом надання сприяння, допомоги або поради з метою його вчинення [4, с.55].

У загальній базі рекомендацій зазначено, що усі країни повинні негайно здійснити крок до ратифікації та повної їх імплементації. Закони про збереження таємниці фінансовими установами необхідно сформулювати таким чином, щоб не перешкоджати даним рекомендаціям, а програма дієвого запровадження заходів щодо відмивання грошей повинна передбачати зростання багатосторонньої діяльності та правової взаємодопомоги у ході розслідувань і карного переслідування у справах з відмивання грошей, а також у процесах екстрадиції у зв'язку з відмиванням грошей, коли це можливо.

Основна роль у здійсненні заходів, запропонованих рекомендаціями, відводиться правовій системі й особливо, правоохоронним органам.

Однією з причин неефективної боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є саме законодавчі негаразди, що не дозволяють у міжнародному масштабі здійснювати заходи з розшуку та конфіскації відмитих доходів. Саме тому країни повинні здійснити (аналогічно до наведених у Віденській конвенції) усі ті заходи, включаючи законодавчі, які є необхідними для надання компетентним органам цих країн повноважень на конфіскацію відмитих доходів, а також доходів, отриманих у результаті злочинних дій з відмивання грошей, засобів, що використовувались, або якщо існу-

вав намір їх використання для доручення операцій з відмивання грошей, так само як майна або відповідної вартості такого майна за умови, якщо не порушується право добровільної допомоги третіх сторін.

До таких заходів рекомендується включити повноваження на: установлення, виявлення та оцінку майна, що підлягає конфіскації; здійснення превентивних заходів, таких як заморожування і вилучення з метою запобігання будь-яким операціям з майном, його передачі або позбавлення від нього; здійснення будь-яких заходів із розслідування.

Як додаткові заходи до конфіскації та карних санкцій країни, необхідно розглянути можливості застосування санкцій фінансового і цивільного характеру та/або проведення судових процесів, включаючи цивільну процедуру, з метою анулювання контрактів, укладених Сторонами, які знали або повинні були знати про те, що у результаті виконання такі контракти зашкоджують можливостям держави отримати кошти за своїми фінансовими позовами, наприклад, шляхом конфіскації або стягнення штрафів.

Серйозні завдання з реформування та зміцнення підходів до проблеми відмивання брудних коштів стоять перед фінансовою системою України, оскільки більшість рекомендацій потрібно застосовувати не тільки до банків, але й до небанківських фінансових установ. Навіть стосовно таких небанківських фінансових установ, які в усіх країнах не підлягають режиму офіційного стандартного нагляду - як, наприклад, обмінні бюро - уряди країн повинні забезпечити підпорядкування відповідним законам або нормам, спрямованим проти відмивання грошей, яким підпорядковуються всі інші фінансові заклади, а також дієве практичне втілення цих законів або норм. Законодавчій і виконавчій владі необхідно терміново визначити відповідні органи державної влади, які б застосовували конкретні пункти рекомендацій щодо проведення фінансової діяльності суб'єктів підприємництва або професійних установ, що не є фінансовими установами, у випадку, якщо ведення такої діяльності дозволяється або не забороняється. Кожна країна повинна самостійно визначити, чи існує необхідність виділення окремих ситуацій, коли немає потреби застосовувати заходи протидії відмиванню грошей, наприклад, у випадках, коли фінансова діяльність здійснюється періодично або обмежено.

Крім того, для виконання вимог з ідентифікації стосовно суб'єктів підприємницької діяльності, фінансові установи, якщо необхідно, повинні здійснювати такі заходи: перевіряти юридичний факт існування і юридичну форму клієнта шляхом отримання з реєстраційних органів та/або від клієнта підтверджень офіційної реєстрації підприємства, включаючи інформацію щодо назви клієнта, юридичної форми, адреси, прізвищ директорів та перелік їх повноважень, а також перевіряти, чи є відповідні повноваження в особи, яка має намір діяти від імені клієнта, та ідентифікувати цю особу.

Фінансові установи повинні здійснювати необхідні заходи для отримання дійсної інформації щодо особи, на чие ім'я відкрито рахунок або від імені якої здійснюється операція, якщо існують будь-які сумніви стосовно того, чи діють такі клієнти або замовники від свого власного імені.

У фінансових установах повинні зберігатися протягом принаймні п'яти років усі облікові документи стосовно як внутрішніх, так і міжнародних операцій, на основі яких вони здатні оперативно відповідати на запити про інформацію, що надходять від компетентних органів.

Наголошується, що особливу увагу країни повинні приділяти загрози проведення операцій з відмивання грошей, яка існує у зв'язку з появою і розробкою нових технологій, що сприятимуть анонімності. Необхідно також здійснювати заходи, спрямовані на запобігання використанню таких технологій у схемах відмивання грошей.

В Україні прийнято достатньо законів та інших нормативних актів щодо посилення боротьби зі злочинами в економічній галузі, але не відпрацьовано чіткий механізм дії й особливо відповідальності фінансових установ, врахованих у рекомендаціях, яких потрібно дотримуватись.

Так, фінансові установи повинні звертати особливу увагу на будь-які складні, надзвичайно великі операції, незвичайні схеми їх проведення, де неможливо простежити очевидну законну кінцеву мету. Необхідно відстежувати, по можливості, зміст і цілі таких операцій, отримані висновки оформляти письмово та надавати їх як допоміжні документи наглядовим, аудиторським і правоохоронним органам. У випадку, коли фінансова установа має сумніви щодо кримінального походження певних коштів, вона повинна бути готовою повідомити про свої підозри компетентні органи.

Фінансовим установам, їх керівникам, посадовим особам і працівникам потрібно мати визначені нормативними актами юридичний захист від карної або цивільної відповідальності у зв'язку з порушенням будь-яких обмежень щодо розкриття інформації, обумовлених контрактом або будь-якими законодавчими, нормативними чи адміністративними положеннями, в усіх випадках, коли вони добровільно доводять свої підозри до відома компетентних органів навіть за умови, що ці особи не знали точно, які саме кримінальні дії стоять за операцією, а також незалежно від того, чи такі кримінальні дії дійсно мали місце у цьому конкретному випадку.

Керівники фінансових установ, інші посадові особи та працівники не повідомляють клієнтів про факти передавання інформації, що стосується цих клієнтів, до компетентних органів, і такі дії цих осіб не повинні санкціонуватися. Якщо фінансові установи повідомили про свою підозру щодо клієнта в компетентні органи, вони повинні виконувати вказівки цих органів.

Досить важливими є рекомендації щодо розробки фінансовими установами програми протидії відмиванню

грошей. Такі програми повинні включати розробку внутрішньої політики, процедур і важелів контролю, включаючи надання функцій забезпечення такого контролю особам на рівні керівництва, а також адекватних процедур перевірки для того, щоб переконатися у повній відповідності існуючим вимогам тієї особи, яка приймається на роботу до установи; постійну організацію програм підготовки службовців та заходи аудиторського характеру з метою перевірки системи роботи установи.

Особливу увагу фінансовим установам необхідно звертати на ділові стосунки й операції з особами тих країн, які не виконують або не повністю виконують ці рекомендації. Якщо такі операції не мають очевидної законної кінцевої мети, необхідно відстежити, по можливості, їх зміст і цілі. Отримані висновки слід оформляти письмово і подавати їх як допоміжні документи наглядовим, аудиторським і правоохоронним органам.

Не менш важливе значення мають і інші рекомендовані заходи щодо запобігання операціям з відмивання грошей.

Так, необхідно розглянути можливість здійснення заходів щодо виявлення та відстеження перевезень готівки й обігових кредитно-грошових документів на пред'явника через кордони за умови виконання жорстких правил щодо належного використання інформації та забезпечення свободи переміщення капіталів.

Доцільно також проаналізувати можливість застосування і корисність системи, за якої банки та інші фінансові установи і посередники повідомляли би про внутрішні та міжнародні валютні операції, сума яких перевищує певний фіксований поріг, національні центральні органи з комп'ютеризованою базою даних, яка може надаватися при розслідуванні справ, пов'язаних з відмиванням грошей, у розпорядження компетентних органів за умови виконання жорстких правил щодо належного використання інформації.

Держава повинна сприяти подальшому розвитку сучасних і надійних методів контролю за грошима, включаючи подальше поширення застосування таких засобів заміни прямого використання грошей, як чеки, платіжні картки, прямий депозит чеків заробітної платні і використання цінних паперів, що існують тільки у бухгалтерському записі, та звертати увагу на потенційне зловживання холдинговими компаніями з боку фахівців із відмивання грошей, розглядаючи можливість здійснення додаткових заходів, спрямованих на запобігання незаконному використанню таких організацій.

Потребує суттєвої уваги робота щодо впровадження функцій регулюючих та інших адміністративних органів і підвищення їх ролі. Компетентні органи, що здійснюють нагляд за банками або іншими фінансовими установами чи посередниками, так само як і інші органи, повинні:

- забезпечити наявність у контрольованих ними закладах програм захисту від відмивання грошей (ці органи повинні співпрацювати у таких справах із іншими

внутрішніми судовими або правоохоронними органами, надаючи їм експертну допомогу як за власною ініціативою, так і за окремими запитам);

- визначити основні принципи допомоги фінансовим установам для визначення підозрілих схем діяльності або дій їхніх клієнтів (зрозуміло, що такі принципи повинні мати свій розвиток у часі і не бути вичерпними),

- здійснити усі заходи юридичного та нормативного характеру, щоб запобігти контролю злочинців чи їх співучасників над фінансовими установами або ж надбанням такими елементами права вирішального голосу.

Україна, як молода незалежна держава, ще не має достатнього досвіду міжнародного співробітництва у боротьбі з економічними злочинами, тому владним структурам необхідно змінити свої підходи щодо координації дій правоохоронних органів і готовності їх до міжнародної співпраці згідно з рекомендаціями. Головним напрямом повинен стати обмін загальною інформацією та інформацією стосовно конкретних підозрілих операцій.

Українським національним адміністративним органам потрібно розглянути варіанти фіксації, принаймні на загальному рівні, міжнародних грошових потоків у будь-якій валюті для того, щоб існувала можливість оцінки грошових потоків і перетоків із різних закордонних джерел у сполученні з інформацією, що надходить із центрального банку. Таку інформацію необхідно надавати у розпорядження Міжнародного валютного фонду і Банку для міжнародних розрахунків з метою полегшення їх міжнародних досліджень.

Відомо, що для виконання такої громіздкої роботи потрібна база і засоби для співробітництва у справах, пов'язаних з конфіскацією, взаємодопомогою та екстрадицією.

Перш за все, необхідно заохочувати проведення спільних розслідувань відповідними компетентними органами різних країн. Одними з ефективних засобів розкриття та документування цих злочинів є використання штатних негласних співробітників та метод контрольованої поставки цінностей, про які відомо, що вони є продуктом злочинної діяльності або існує підозра щодо цього. В усіх можливих випадках країнам рекомендується підтримувати проведення таких заходів.

Для запобігання конфліктам між юрисдикціями потрібно розглянути різні механізми правозастосування з метою визначення такої території для судового переслідування відповідачів, яке найбільше відповідало б інтересам правосуддя у тих випадках, коли судове переслідування необхідно здійснювати у кількох країнах, а також потрібно розглянути процедуру екстрадиції осіб, проти яких висунуті звинувачення у протиправних діях із відмивання грошей або у вчинках, пов'язаних з цим злочинном.

Таким чином, тільки поєднання досконало розробленої теорії та її рекомендацій разом із законодавчим забезпеченням, створенням відповідної державної структури правоохоронних органів та виявлення політичної

волі керівників держави дадуть помітні зрушення у боротьбі з тіньовими процесами в економіці, відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк О. Боротьба з відмиванням грошей: Україна в контексті міжнародних зусиль // Вісник податкової служби України -2001. -№ 38. -С.3-5.
2. Гега П., Доля Л. Податкові переваги офшорних зон як одна із можливостей для відмивання грошей, отрима-

них злочинним шляхом // Зб. наук. праць Академії ДПС України. -2001. -№ 1. -С.146-151.

3. Болотский Б.С., Волеводз А.Г., Воронова Е.В., Калачев Б.Ф. Борьба с отмыванием доходов от индустрии наркоторговли в странах Содружества. -М.: Юрлитинформ, 2001. -248 с.

4. Онищенко В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з відмиванням "брудних" грошей // Вісник податкової служби України -2001. -№ 41. -С.54-57.

Надійшла до редколегії 30.03.2003

БЕЛОУС В.Т., НЕКРАСОВ В.А., БИРЮКОВ Г.М. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С ОТМЫВАНИЕМ «ГРЯЗНЫХ» ДЕНЕГ

Проанализировано состояние и мероприятия Украины в борьбе против легализации доходов, полученных преступным путем.

BELOUS V.T., NEKRASOV V.A., BIRJUKOV G.M. SOME PROBLEMS OF STRIFE WITH LAUNDERING OF "DIRTY" MONEY

The condition and measures of Ukraine in strife against certification of the incomes obtained by a criminal way is parsed.

УДК 343.359.2

В.В. ЛЫСЕНКО, канд. юрид. наук. доц.

Академия государственной налоговой службы Украины

ФИКТИВНЫЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В ПРЕСТУПНОМ МЕХАНИЗМЕ УКЛОНЕНИЯ ОТ УПЛАТЫ НАЛОГОВ И ОТМЫВАНИЯ СРЕДСТВ, ПОЛУЧЕННЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ

Рассмотрена криминалистическая характеристика преступной деятельности с использованием фиктивных предприятий. Содержание способа совершения и сокрытия преступления представлено с помощью схем.

В последнее время в официальных сообщениях налоговых органов, прессе все чаще говорится о преступлениях, которые совершены с участием фиктивных фирм (*фиктивных субъектов предпринимательства*). Фиктивное предпринимательство, совершение преступлений с использованием фиктивных предприятий, по оценкам специалистов и основываясь на статистических данных, составляют содержание современной преступной деятельности. В сферу деятельности фиктивных предприятий вовлекается все большее количество легально действующих субъектов предпринимательства. В отдельных случаях с одной фиктивной фирмой устанавливались взаимоотношения более 500 легальных субъектов предпринимательства.

Налоговыми органами ежегодно выявляется значительное количество фиктивных фирм (*в 2001 г. - более 1500*), усилился контроль регистрации субъектов предпринимательства, но полностью устранить это негативное явление не удается.

Спектр применения возможностей фиктивных фирм

очень широкий. Они используются не только для уменьшения (сокрытия) объектов налогообложения. Такие фирмы нашли применение и в механизме совершения фиктивного предпринимательства, отмывания денежных средств, полученных преступным путем, мошенничества, взяточничества, незаконного перевода денежных средств за пределы государства, незаконной покупки валютных средств, нарушений налогового законодательства (*контрабанда, импорт товара, незаконное возмещение НДС по экспортным операциям*) и др.

Контролирующими органами нередко устанавливаются факты использования фиктивных предприятий для получения фальшивых справок о доходах и необоснованного получения пособий по безработице. Проведенными проверками Контрольно-ревизионного управления установлено, что на незаконные выплаты пособий через сеть государственных центров занятости ушло 800 тыс. грн. денежных средств налогоплательщиков [1].

Финансовые схемы используются фиктивными фирмами и для сокрытия хищений и других злоупотребле-